

קלט ע"ב

[א] במשנה ומסננין את היין - צלול כמו"ש בגמ'. וקאמר בסודרין לאפוקי משמרת דאסור. ומשמרת דגמרא היינו סודר כן פסק הרמב"ם. אבל הטור כתב דכ"ש במשמרת דמותר

אור אליהו

במשנה שמותר לסנן את היין בסודרים, היינו דוקא ביין צלול, כמו שכתוב בגמ': "אמר זעירי, נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורין לא". והיינו שזעירי בא לפרש את דברי המשנה¹³¹, שמה שהותר לסנן את היין בסודרים הוא דוקא ביין צלול, ורוצה שיהיה היין צלול ביותר¹³², אבל יין עכור אסור לסנן אפילו בסודרים, גזירה שמא יבוא לסנן במשמרת¹³³. וקאמר התנא במשנה "בסודרין", שדוקא בסודרים מותר לסנן יין צלול, כיון שהוא דבר שאינו מיוחד לברירה, לאפוקי במשמרת דאסור, כיון שמשמרת היא

והוסיף רבינו בגליון הש"ס שלו שהרמב"ם (כו, ל) לא גרים לה¹²⁹. וז"ל הרמב"ם: "כילת חתנים שאין בגגה טפח, ואין בפחות משלשה סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל והיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה, והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח". הרי שלא הזכיר כלל הרמב"ם את התנאי שהוזכר בגמ': "ולא אמרן אלא שאין בשיפועה טפח, אבל יש בשיפועה טפח שפועי אהלים כאהלים דמו", ומבואר שלא גרס הרמב"ם לתנאי זה בגמ'. ועיין הערה¹³⁰.

[א] במשנה: "ומסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית". הנה מה שכתוב

ומבואר בדברי רבינו, שיש שתי אפשרויות להסביר מדוע השמיט הרמב"ם את התנאי של "ולא אמרן אלא שאין בשיפועה טפח". א. הרמב"ם לא גרס כן בדברי רב ששת בריה דרב אידי (וזה כמו שכתב רבינו כאן). ב. רב ששת בריה דרב אידי אכן סובר כתנאי זה, אך אין הלכה כמותו בזה, שהוא סובר כחכמים שבמשנה, אבל אנן קי"ל כחכמים שבברייתא, כמסקנת הגמ' בסוכה, ששפועי אהלים לאו כאהלים דמו.
131. כמו שכתב הב"י (שיט, י) בהסבר שיטת הרמב"ם: "וזעירי מתניתין אתי לפרושי, דמסננין בסודרין דקתני היינו דוקא בצלולין" (ורבינו קאי עכשיו בשיטת הרמב"ם כמו שמפרש והולך).
132. כמו שכתב הרמב"ם (שבת ה, יד): "מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית, כדי שיהא צלול ביותר".
133. כמו שכתב הב"י (שיט, י) בדעת הרמב"ם: "משמע דסבירא ליה דמשמרת, כיון דמצי אתי בה לידי חיוב חטאת, אפילו מים ויין צלולין נמי לא.

פ"ק דסוכה סימן לו, מיהו לגבי שבת הוי אהל ואסור".

129. וכן הוא במגיד משנה, שעל דברי הרמב"ם (שם) העתיק את הגמ' בלא תיבות אלו, ולא העיר כלל שגירסת הרמב"ם שונה, ומבואר שכך היתה גם הגירסא לפני המגיד משנה.

130. כתב השו"ע: "כילת חתנים, שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל שהיא מתוקנת לכך, מותר לנטותה ומותר לפרקה, והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח". וכתב שם רבינו בביאורו: "זה שמיט מה שכתוב ואין בשיפוע טפח, דלא גרסינן לה, וכן הקשו תוס' בשם רשב"ם מהא דסוכה יט ב' דקי"ל דלאו כאהלים דמי, וכן כתב ב"י דלא גרסינן להא דשיפוע טפח, וכן הוא בדברי המגיד משנה, אבל הרא"ש והטור כתבוה וכן שאר פוסקים וכפירש"י. ואפשר דאף הרמב"ם גריס לה, אלא דסבירא ליה דאין הלכה בזה כמותו, דהא סבירא ליה כרבנן דמתני' פ"ק דסוכה, ואנן לא קי"ל כן. ועיין תוס' ד"ה שאין כו".

וקאמר סודר דמים בו אסור, משא"כ במשמרת בגמ' ומים כו'. והרשב"א פירש דקאמר סודרין דאפילו עבור מותר.

אור אליהו

דמותר לסנן יין צלול, וכמו שאמר זעירי בגמ' שמותר בשבת ליתן יין במשמרת, ומשמרת שדיבר בה זעירי היא משמרת ממש. והטעם, כיון שהיין צלול לא שייך בו ברירה. ולפי זה לכאורה קשה, מדוע אמר התנא במשנה "ומסננין את היין בסודרין", היה לו לומר חידוש יותר גדול, שמותר לסנן את היין אפילו במשמרת. ויש לומר, שמה שאמר התנא סודר, הוא ללמד שבסודר רק יין מותר, אבל מים אסור, משום ליבון¹³⁸. מה שאין כן במשמרת, שלא שייך בה ליבון, מותר אפילו מים, כמו שכתוב בגמרא: "אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורין לא"¹³⁹.¹⁴⁰

והרשב"א גם כן סובר שייך צלול מותר לסנן

דבר שמיוחד לברירה, ויכול להגיע בה לידי חיוב חטאת אם היה מסנן יין עכור¹³⁴. ומשמרת דגמרא היינו סודר, כלומר, מה שאמר זעירי שמותר ליתן יין צלול לתוך משמרת בשבת, לא מדובר במשמרת ממש שמיוחדת לברירה, שבה אסור אפילו יין צלול כנ"ל, אלא מדובר בסודר, ומה שכתוב "משמרת", הכוונה שמותר לעשות פעולת שימור, שפעולת נתינת היין בסודרים נקראת משמרת¹³⁵. כן פסק הרמב"ם, שההיתר לסנן יין בסודרים הוא רק ביין צלול בלא שמרים (ת, יד): "אבל מסננין יין שאין בו שמרים, או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית, כדי שיהא צלול ביותר"¹³⁶.¹³⁷

אבל הטור (שיט) כתב, דכל שכן במשמרת

מהתורה. ב. צלול במשמרת ועכור בסודרין - אסור מדרבנן. ג. צלול בסודרין - מותר.

138. אבל לרמב"ם מה שכתוב במשנה יין, הוא לא דוקא אלא גם מים, שכן גם ביין יש ליבון לשיטתו. אמנם הטור לשיטתו שביין לא שייך כיבוס, וכמו שכתב רבינו כל זה בביאורו לשו"ע (סו): "ויין דמתני' גם כן לאו דוקא, ואזיל לשיטתו דסבירא ליה דכל סחיטה משום ליבון, ואם כן, אף ביין על כרחך שייך ליבון. והביא הר"ן ראייה מדאמרין פרק לולב הגזול ופרק הגזול, לאכלה ולא לכביסה. וצריך לומר כמו שכתב הסמ"ג, כיון דאינו מתכוין לכיבוס אין אומרים שרייתו זהו כיבוס, ועיין מגן אברהם בשם המגיד משנה בסי' שיה ס"ק לו. וטור אזיל לשיטתו דסבירא ליה דאין ביין משום כיבוס, וסבירא ליה, דאף בלא מתכוין הוי כיבוס וכמו שכתבו תוס' וכנ"ל".

139. אבל במשנה לא הזכיר מים, כיון ששם מדובר בסודר.

140. וכן כתב רבינו בביאורו לשו"ע (סו) בהסבר

ויין או מים שאינן צלולין אפילו בסודרין אסור, גזירה אטו משמרת".

134. עיין הערה הקודמת.

135. וכן כתב הבי"י (סו) בהסבר שיטת הרמב"ם: "ומשמרת דזעירי ודרבן שמעון בן גמליאל, לאו משמרת ממש קאמרי, אלא מותר לשמרו קאמרי, דנתינה בסודרין ובכפיפה קרו משמרת".

136. וכן כתב הרמב"ם בעוד מקום (כא, יז): "לפיכך, אף על פי שמותר לסנן יין צלול או מים צלולין בסודרין או בכפיפה מצרית, לא יעשה גומה בסודר שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לשמר במשמרת".

137. וכן כתב רבינו בביאורו לשו"ע (שיט) בהסבר שיטת הרמב"ם: "מדקאמר במתני' בסודרין ועל כרחך בצלולים, כמו שכתוב בגמ' ואפילו הכי דוקא בסודרין. וזה שכתוב ואפילו בסודרין כו' וסבירא ליה דמשמרת שאמרו בגמ' לאו דוקא, אלא סודר, וזה שכתוב ויין כו' לתוך הסודר". לסיכום שיטת הרמב"ם: א. עכור במשמרת - אסור

[ב] רש"י בר"ה ומנח בברזא דדנא כו' והיין יוצא כו' - והיין דוקא יוצא.

אור אליהו

במשמרת, ופירש דהא דקאמר התנא במשנה "ומסננין את היין בסודרין", הוא משום דבסודרין אפילו יין עכור מותר לסנן, והטעם שכיון שיין עכור ראוי לשתייה אין זו ברירה גמורה, וגם עושה זאת בשינוי, שמסנן בסודרים. אבל במשמרת רק יין צלול מותר¹⁴¹. וז"ל הרשב"א: "ומסננין את היין בסודרין - פירוש יין עכור, דאי אפשר לפרש שמרים דהא יין קתני, ואף על פי שמשנה¹⁴², כיון שהוא בורר גמור אסור, וכן אי אפשר לומר יין צלול, דאם כן אפילו במשמרת [שרין] כזעירי, אלא על כרחין ביין עכור, דכיון דאפשר למשתייה הכין אין כאן משום בורר, וכיון דמשני קצת ומסננין בסודרין שרי"¹⁴³.

[ב] בגמ': "אמרו ליה רבנן לרב אשי, חזי מר האי צורבא מרבנן ורב הונא בן רבי חיון

במשמרת, ואמרי לה רב הונא ברבי חלון שמיה, דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא ואמר לאצנועיה קמיכוניא". וכתב רש"י בר"ה ומנח בברזא דדנא: "ומנח בברזא דדנא - מקום שיש בו נקב בחבית והיין יוצא, נותנו שם בשבת לסתום, והוי כמתקן, ומערים לכתחילה". הנה מה שכתב רש"י "והיין יוצא" הכוונה שדין זה הוא דוקא כשהיין יוצא. והיינו, שלכאורה יש להקשות, שבגמ' לקמן (קמו ע"א) מבואר שהאיסור לסתום חבית הוא רק בדבר ששייך בו מירוח, אבל בשאר דברים מותר: "ולא יקבנה מצדה, ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה, מפני שהוא ממרח". ואילו כאן מבואר שאסור לסתום את החבית אפילו בדבר שלא שייך בו מירוח כגון שום, והיינו משום מתקן, ורק לצורבא מרבנן התירו, שאין חשש שיבוא לידי איסור. וביישוב

מותר אף עכורין רק שלא יהיו בו שמרים ומשתתי הכי וע"ש בר"ן". לסיכום שיטת הרשב"א: א. עכור בסודרין וצלול במשמרת - מותר. ב. עכור במשמרת - אסור מדרבנן.

142. ואם כן לכאורה היה אפשר להתיר אפילו לסנן שמרים.

143. לסיכום יוצא, שיש בסוגיא ג' שיטות לבאר את היחס בין דברי זעירי למשנה: א. שיטת הרמב"ם - מותר לסנן בסודרים יין צלול או מים צלולים, אבל במשמרת אפילו בצלול אסור (גזירה אטו עכור), ועכור אסור אפילו בסודרים (גזירה אטו משמרת). ב. שיטת הטור - אפילו במשמרת מותר לסנן יין או מים צלולים (לא שייך ברירה בצלול, וכן לא שייך ליבון במשמרת), ובסודרים מותר רק יין צלול, אבל מים צלולים אסור (משום ליבון). ג. שיטת הרשב"א - בסודרים מותר אפילו יין עכור (שראוי קצת לשתייה וגם יש שינוי), ויין צלול מותר אפילו במשמרת.

שיטת הטור: "דהטור סבירא ליה, דלהכי תניא במתניתין בסודרין לגריעותא, דבו מים אסור, ומשמרת דגמרא משמרת דוקא". לסיכום שיטת הטור: א. יין או מים צלולים במשמרת ויין צלול בסודרין - מותר. ב. מים בסודרין - אסור. ג. עכור - כשיטת הרמב"ם.

141. וכן כתב הר"ן (על הר"ף נו ע"ב), וכן כתב הריטב"א, וכן משמע שסובר המגיד משנה (ט, יד), שכן העתיק את דברי הרשב"א, אמנם כבר העיר עליו הב"י, שמדברי הרמב"ם מבואר שלא סובר כרשב"א. ואחרי שהאריך הב"י לבאר שיטת הרמב"ם כנ"ל כתב: "ולא ידעתי למה העלים עיניו הרב המגיד במקום הזה". וכתב רבינו בביאורו לשו"ע שמה שכתב השו"ע בשם הרמב"ם "ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין אבל לא בעכורים" - הוא: "לאפוקי משיטת המגיד משנה ור"ן, שכתבו דסודרין דמתני' גם כן למעליותא, רק שפירשו דצלולין מותר אף במשמרת, ובסודרין

קמא ע"א

[א] גמ' ושעל בגדו מגררו בצפורן - וכ"ש בגב סכין.

אור אליהו

ורבינו לא הכריע אם כב"י או כב"ח, ועיין הערה 146.

[א] כגמ': "אמר רב כהנא, טיט שעל גבי בגדו מכסכו מבפנים ואין מכסכו מבחוץ. מיתיבי טיט שעל גבי מנעלו - מגררו בגב סכין, ושעל בגדו - מגררו בצפורן, ובלבד שלא יכסכו". מה שכתוב בברייתא שטיט שעל בגדו מגררו בצפורן, אין הכוונה דוקא בצפורן, אלא הכוונה שמותר לגרר אפילו בצפורן, וכל שכן בגב סכין¹⁴⁷. והטעם, שהרי

הקושיא כתב הב"י (ש"ד, יא), שלכן כתב רש"י כאן "והיין יוצא", שכיון שהיין יוצא ניכר שהוא מתקן, ולכן אסור אפילו בשאר דברים שלא שייך בהם מירוח, אבל לקמן מדובר שאין היין יוצא ולא ניכר שהוא מתקן, ולכן רק בדבר ששייך בו מירוח אסור¹⁴⁴.

אמנם הב"ח (שם) כתב להיפך, שכוונת רש"י שדוקא כאשר היין יוצא יש את ההיתר לצורבא מרבנן, והיינו משום הפסד, אבל כשאין היין יוצא, גם לצורבא מרבנן אסור¹⁴⁵.

ושמן ליכא היתרא כלל, אפילו במקום פסידא, ואפילו לצורבא מרבנן ועל ידי הערמה להצניעו שם נמי אסור משום ממרח, אבל שאר דברים דלית ביה משום ממרח שרי בדבר מאכל משום פסידא ועל ידי הערמה לצורבא מרבנן". (וצ"ע כיצד יתיר הב"ח את קושיית הב"י).

146. נמצא שנחלקו הב"י והב"ח להלכה, שלב"ח אם אין היין יוצא אסור לסתום בשום דבר ואפילו לצורבא מרבנן, שאין בזה הפסד, ואילו לב"י, אדרבא, באופן זה גם למי שאינו צורבא מרבנן מותר, שאינו נראה כמתקן. וכן פסק בשולחנו הטהור (ש"ד, יא): "אם היה היין יוצא דרך הנקב, אסור לסתמו ואפילו ליתן בו שום דרך הערמה לומר שאינו מכין אלא להצניעו שם. ואם הוא ת"ח, מותר לו להערים בכך". ומבואר שאם אין היין יוצא מותר גם למי שאינו צורבא מרבנן. ורבינו שם בכיורו הביא את שתי הדעות הנ"ל בלי הכרעה: "ואם היה היין כו' - כן דייק ב"י מהא דפרק תולין קל"ט ב' וממ"ש רש"י שם וכמו שמבאר והולך ואפילו ליתן כו'. אבל ב"ח השיג על זה ואמר, דאדרבא בשעה שהיין יוצא יותר ראוי להתיר משום הפסד. ועיין ברמב"ם שאוסר בכ"ד בסתם וע' במ"מ וכ"מ וב"י וצ"ע".

147. כתב הרא"ש (כ, יד): "אמר רב כהנא ואיתימא

144. לשון הב"י (ש"ד, יא): "נראה מדברי רש"י (שם ד"ה ומנח בברוא), דההיא כשהיין יוצא דרך הנקב דמחזי כמתקן, וההיא דשעוה ומישחא בשאין היין יוצא דרך הנקב, ומשום הכי בשאר דברים מותר לסתום חוץ מבדבר המתמרח".

145. לשון הב"ח: "וזהו שפירש רש"י בפרק תולין (סוף דף קלט ע"ב) בההוא צורבא מרבנן דשקל ברא דתומא ומנח בברוא דדנא מקום שיש בו נקב בחבית והיין יוצא נותנו לשם בשבת לסתום, והוי כמתקן ומערים לכתחלה עכ"ל. דנראה פשוט דקשיא ליה לרש"י הניחא במאן דנאים במברא ועבר להך גיסא וסייר פירי, דהתירו הערמה לצורבא מרבנן משום הפסד פירותיו, שהיו בלא שמירה, אבל למה התירו לסתום הנקב בכרא דתומא, דהוי כמתקן מנא, דהכי נמי מתקן הנקב וסתמו, ולכן פירש דהכא נמי הוי פסידא דהיין יוצא. ולפי זה כשאין היין יוצא אסור לסתמו אפילו לצורבא מרבנן, אפילו בשאר דברים שאין בהם משום ממרח, ואין צריך לומר לשאינו צורבא מרבנן, ודלא כמו שכתב בשולחן ערוך להתיר בשאין היין יוצא ודוק".

ולגבי קושיית הב"י מדף קמו ע"א, שמבואר שרק בדבר שיש בו מירוח אסור לסתום חבית, כתב הב"ח: "והא דנקט ברישא דבשעוה ושמן אסור מפני שהוא ממרח, אתא לאשמועינן, דבשעוה